

VẬN DỤNG PHƯƠNG PHÁP PHÁT HIỆN VÀ GIẢI QUYẾT VẤN ĐỀ TRONG DẠY HỌC TÁC PHẨM VĂN HỌC

Nguyễn Bích Trâm¹

TÓM TẮT

Phương pháp phát hiện và giải quyết vấn đề là phương pháp dạy học hiện đại đóng góp tích cực trong nhiệm vụ phát triển năng lực của người học khi học tập nhiều phân môn. Tuy nhiên, việc vận dụng phương pháp này trong dạy học tác phẩm văn học – một nội dung quan trọng trong phân môn Ngữ văn còn nhiều hạn chế. Bài viết này sẽ đề xuất một số ý kiến cho việc vận dụng phương pháp phát hiện và giải quyết vấn đề trong dạy học tác phẩm văn học đạt hiệu quả cao.

Từ khóa: Phương pháp phát hiện và giải quyết vấn đề, tác phẩm văn học

1. Đặt vấn đề

Phương pháp phát hiện và giải quyết vấn đề là một trong những phương pháp dạy học (PPDH) hiện đại, mang lại hiệu quả cao trong dạy học nếu được vận dụng phù hợp. Phương pháp này sẽ tạo điều kiện cho việc dạy học phát huy được tính tích cực của người học trong hoạt động chiếm lĩnh tri thức, đồng thời hỗ trợ người học phát triển nhiều năng lực và tăng hứng thú trong học tập. Tuy là một PPDH có nhiều ưu điểm, song trong thực tế, việc vận dụng phương pháp này trong dạy học nói chung và dạy học tác phẩm văn học nói riêng hiện nay chưa triệt để, chưa phát huy tối đa hiệu quả của phương pháp. Nếu có thể được quan tâm nghiên cứu và vận dụng nhiều hơn, PPDH này có thể giúp chất lượng dạy học trong nhà trường được nâng cao theo đúng định hướng phát triển năng lực của người học. Trong phạm vi bài viết này, chúng tôi xin góp một số ý kiến bàn về cách thức vận dụng hiệu quả phương pháp phát hiện và giải quyết vấn đề trong dạy học tác phẩm văn học – một nội dung quan trọng trong chương trình Ngữ văn các cấp.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Những vấn đề chung về phương pháp phát hiện và giải quyết vấn đề trong dạy học

Dạy học phát hiện và giải quyết vấn đề (còn gọi là “dạy học nêu và giải quyết vấn đề”, “dạy học giải quyết vấn đề”) là PPDH trong đó giáo viên (GV) tạo ra những tình huống gọi vấn đề, điều khiển học sinh (HS) phát hiện vấn đề, hoạt động tự giác, tích cực, chủ động, sáng tạo để giải quyết vấn đề và thông qua đó chiếm lĩnh tri thức, rèn luyện kỹ năng và đạt được những mục đích học tập khác. Đặc trưng cơ bản của dạy học phát hiện và giải quyết vấn đề là “tình huống gọi vấn đề” vì “tư duy chỉ bắt đầu khi xuất hiện tình huống có vấn đề” (Rubinstein) [1, tr. 140].

PPDH này xuất phát từ cơ sở triết học là cần “tạo ra mâu thuẫn giữa yêu cầu nhiệm vụ nhận thức với kiến thức, kinh nghiệm sẵn có” [2, tr. 46] để sau khi giải quyết mâu thuẫn đó, hiểu biết của người học được nâng cao. Bên cạnh đó, xét ở phương diện tâm lý học, người học sẽ tư duy tích cực trong điều kiện có nhu cầu tư duy, tức là có vấn đề cần giải quyết. Đây cũng là cơ sở để PPDH

¹Trường Cao đẳng Cộng đồng Sóc Trăng
Email: nbtram88@gmail.com

giải quyết vấn đề hình thành. PPDH này cũng có cơ sở giáo dục học ở chỗ nó dựa trên nguyên tắc tích cực và tự giác của người học.

Quá trình dạy học theo phương pháp nêu vấn đề có thể tiến hành theo các bước sau:

- *Bước 1:* Phát hiện vấn đề (bao gồm các nội dung như: tạo tình huống gợi vấn đề, phát biểu vấn đề, đặt mục đích giải quyết vấn đề...).

- *Bước 2:* Giải quyết vấn đề (bao gồm các hoạt động: phân tích vấn đề, đề xuất và thực hiện hướng giải quyết vấn đề - kết hợp điều chỉnh, bổ sung, trình bày cách giải quyết...).

- *Bước 3:* Kiểm tra và nghiên cứu lời giải (kiểm tra tính đúng đắn hợp lý của giải pháp, tìm những khả năng ứng dụng kết quả, nghiên cứu mở rộng vấn đề...) [2, tr. 47].

Đối với việc dạy học theo phương pháp này, vai trò của người GV là ở chỗ xây dựng tình huống gợi vấn đề, định hướng cho người học xác định vấn đề và hỗ trợ họ khi cần trong quá trình giải quyết vấn đề. Sau khi người học giải quyết xong vấn đề đặt ra, GV cần phải có thêm bước nhận xét, đánh giá, củng cố, khắc sâu tri thức khoa học mà người học đã lĩnh hội được, đồng thời gợi mở thêm những vấn đề có liên quan, hướng dẫn người học gắn tri thức tích lũy được với thực tiễn...

2.2. Những ưu điểm và hạn chế của việc vận dụng phương pháp phát hiện và giải quyết vấn đề vào dạy học tác phẩm văn học hiện nay

Trong những năm gần đây, với yêu cầu đổi mới dạy và học theo hướng hiện đại, ngày càng phát huy tính chủ động,

sáng tạo của người học, hướng đến phát triển năng lực, phương pháp phát hiện và giải quyết vấn đề là một trong những PPDH phù hợp cần được áp dụng vào dạy học trong nhà trường. Đối với việc vận dụng phương pháp phát hiện và giải quyết vấn đề trong dạy học nói chung và dạy học tác phẩm văn học nói riêng, sau khi tiến hành khảo sát thông qua quan sát thực tiễn, phỏng vấn trực tiếp trong quá trình giảng dạy và qua phiếu khảo sát, chúng tôi rút ra một số vấn đề như sau:

*** Về ưu điểm:**

- Đa số GV đánh giá cao vai trò của việc đặt ra các vấn đề trong quá trình dạy học để HS, sinh viên (SV) tham gia giải quyết, qua đó hình thành và khắc sâu kiến thức, rèn luyện kỹ năng.

- Nhiều GV quan tâm phối hợp nhiều phương pháp, hình thức dạy học như seminar, thảo luận nhóm... nhằm phát huy tính tích cực sáng tạo của người học. Trong đó, việc giao nhiệm vụ học tập cho HS, SV nghiên cứu, giải quyết và báo cáo kết quả có thể được xem là một dạng thức của dạy học phát hiện và giải quyết vấn đề.

- Một số HS, SV có hứng thú, đồng thời có khả năng tiếp cận, xử lý tốt các tình huống học tập. Đối với đối tượng người học này, việc dạy học theo kiểu phát hiện và giải quyết vấn đề giúp SV tiến bộ nhanh chóng.

*** Về hạn chế:**

- Đa số HS, SV hiện nay không có hứng thú đối với các tác phẩm văn học. Phần lớn SV (trừ SV chuyên ngành Ngữ văn) chỉ tiếp cận tác phẩm văn học như một nội dung bắt buộc trong chương trình học tập của mình. Họ vừa không yêu thích vừa không có đủ kiến

thức nền về tác phẩm văn học (do không quan tâm tích lũy mảng kiến thức này từ phổ thông). Do đó, việc triển khai dạy học tác phẩm văn học theo phương pháp phát hiện và giải quyết vấn đề còn những khó khăn nhất định, khó đạt được các mục tiêu như đặt ra.

- So với các phương pháp dạy học khác, phương pháp phát hiện và giải quyết vấn đề chưa được chú trọng đúng như vai trò của nó. GV không có nhiều thời gian để thiết kế và tổ chức cho SV thực hiện nhiều hoạt động theo hình thức dạy học giải quyết vấn đề. Cộng thêm vấn đề thời lượng tiết học, năng lực cũng như hứng thú của người học như đã nói ở trên, GV khi dạy các tác phẩm văn học thường chọn những phương pháp phổ biến và cũng khá hiệu quả như: vấn đáp, thuyết trình, diễn giảng... khi triển khai cho SV lĩnh hội kiến thức.

Tóm lại, phương pháp phát hiện và giải quyết vấn đề là một PPDH phù hợp đối với dạy học theo hướng hiện đại, có vai trò đối với việc phát triển các năng lực quan trọng cho người học. Tuy nhiên, thực tế cho thấy việc vận dụng PPDH này trong nhà trường nói chung và trong dạy học tác phẩm văn học nói riêng chưa được chú trọng đúng mức. Trên cơ sở lý luận và thực tiễn đã trình bày, bài viết này sẽ đưa ra những định hướng để vận dụng phương pháp phát hiện và giải quyết vấn đề vào trong những bài dạy về tác phẩm văn học cho HS, SV một cách hiệu quả nhất.

2.3. Cách thức vận dụng phương pháp phát hiện và giải quyết vấn đề trong dạy học tác phẩm văn học

Trong tiến trình dạy học theo phương pháp phát hiện và giải quyết

vấn đề, các bước như xây dựng tình huống gợi vấn đề và tổ chức giải quyết vấn đề rất quan trọng. Việc thực hiện những nội dung này cũng cần có những lưu ý riêng để đảm bảo khi tiến hành đạt hiệu quả cao nhất. Bài viết này sẽ nêu những định hướng cụ thể cho việc tổ chức dạy học theo phương pháp phát hiện và giải quyết vấn đề dựa theo tiến trình tổ chức của nó, trong đó chú trọng hai nhiệm vụ quan trọng trên.

2.3.1. Cách xây dựng tình huống gợi vấn đề trong dạy học tác phẩm văn học

Tình huống có vấn đề là yếu tố hạt nhân và trọng tâm của phương pháp dạy học phát hiện và giải quyết vấn đề. Vấn đề có thể là sự kiện, tình huống trong bài học hay một hiện tượng chứa đựng mâu thuẫn cần lí giải [1, tr. 141].

Tình huống gợi vấn đề trong dạy học là tình huống “tồn tại một vấn đề gợi nhu cầu nhận thức (tức là sinh viên phải cảm thấy sự cần thiết, thấy mình có nhu cầu giải quyết)” [2, tr. 46]. Bên cạnh đó, theo các nhà nghiên cứu, một tình huống gợi vấn đề tốt là tình huống tạo được “cảm xúc”, tạo hứng thú cho người học mong muốn được giải quyết vấn đề, gây được niềm tin cho người học rằng nếu họ tích cực suy nghĩ sẽ giải quyết được vấn đề đó [2].

Xuất phát từ lý luận trên, khi xây dựng tình huống gợi vấn đề trong dạy học tác phẩm văn học, GV cần lưu ý những vấn đề sau đây:

- Tình huống được xây dựng, vấn đề được đưa ra phải tồn tại yếu tố “thử thách” người học, tức là nó không thể quá đơn giản theo kiểu người học chỉ cần nhìn vào giáo trình là có thể đưa ra đáp án. Do đó, trong dạy học tác phẩm

văn học, những câu hỏi như: “*Trình bày những nét chính về nhà văn Tô Hoài.*”; “*Liệt kê những tác phẩm tiêu biểu của nhà thơ thiếu nhi Trần Đăng Khoa.*” không được xem là tình huống phù hợp. Tình huống trong dạy học cần đủ phức tạp để kích thích tư duy của người học. Tuy nhiên, cũng không thể có tình huống quá cao xa, nằm ngoài khả năng của họ.

- Tình huống được xây dựng cần “có ý nghĩa”, tức là nó phải phù hợp với mục tiêu và nội dung bài học, tập trung vào những vấn đề trọng tâm của bài. Tình huống được xây dựng phải đảm bảo phù hợp với đặc trưng thể loại của tác phẩm văn học, nội dung tư tưởng của văn bản. GV cần thiết kế tình huống sao cho sau khi người học giải quyết xong vấn đề, họ sẽ rút ra được những kiến thức quan trọng về bài học, đồng thời tích lũy thêm những kiến thức về đời sống, nâng cao những xúc cảm thẩm mỹ. Đó cũng là điều mà việc dạy học các tác phẩm văn học hướng tới.

- Tình huống học tập bên cạnh việc gợi vấn đề nhận thức còn cần gợi được

hứng thú cho người học tham gia giải quyết vấn đề. Đó là “động lực, nhân tố kích thích xuất hiện ở người học nhu cầu tìm kiếm thông tin và sử dụng các thao tác của tư duy để tìm lời giải thỏa đáng” [1, tr. 141]. Do đó, tình huống không thể quá đơn điệu mà cần có nội dung sâu sắc, kết hợp với hình thức thể hiện đa dạng (câu hỏi, sơ đồ, biểu bảng, nhật ký đọc sách...), có khả năng kích thích tư duy của người học, đồng thời tạo điều kiện cho người học thể hiện sự chủ động, tích cực trong xử lý tình huống.

Dưới đây là ví dụ về một số tình huống gợi vấn đề trong dạy học tác phẩm văn học (Những tình huống này đã được vận dụng trong dạy học tác phẩm văn học cho SV ngành Giáo dục Tiểu học và Giáo dục Mầm non bậc Cao đẳng):

1) Bài học: THẦN THOẠI (Văn học dân gian Việt Nam)

* Tình huống:

Thể hiện ý kiến về các vấn đề được đặt ra trong biểu bảng sau:

THẦN THOẠI		
STT	Vấn đề	Ý kiến
1	Vì sao thần thoại được gọi là “ <i>nghệ thuật ngôn từ tự phát</i> ”?	....
2	Vì sao thần thoại được nhận xét là “ <i>thể loại một đi không trở lại</i> ”?	....

* Mục đích xây dựng tình huống:

Hỗ trợ người học trong quá trình tìm hiểu về thần thoại, qua đó SV rút ra kiến thức về đặc trưng trong sáng tạo

thần thoại và giá trị của thể loại thần thoại đối với văn học dân gian nói riêng và nền văn học Việt Nam nói chung.

(2) Bài học TRẦN ĐĂNG KHOA VÀ TẬP THƠ GÓC SÂN VÀ

KHOẢNG TRỜI (Văn học thiếu nhi Việt Nam)

* Tình huống:

Vì sao Trần Đăng Khoa được gọi là “Nhà thơ mục đồng”? (Có minh chứng bằng các tác phẩm cụ thể của nhà thơ)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

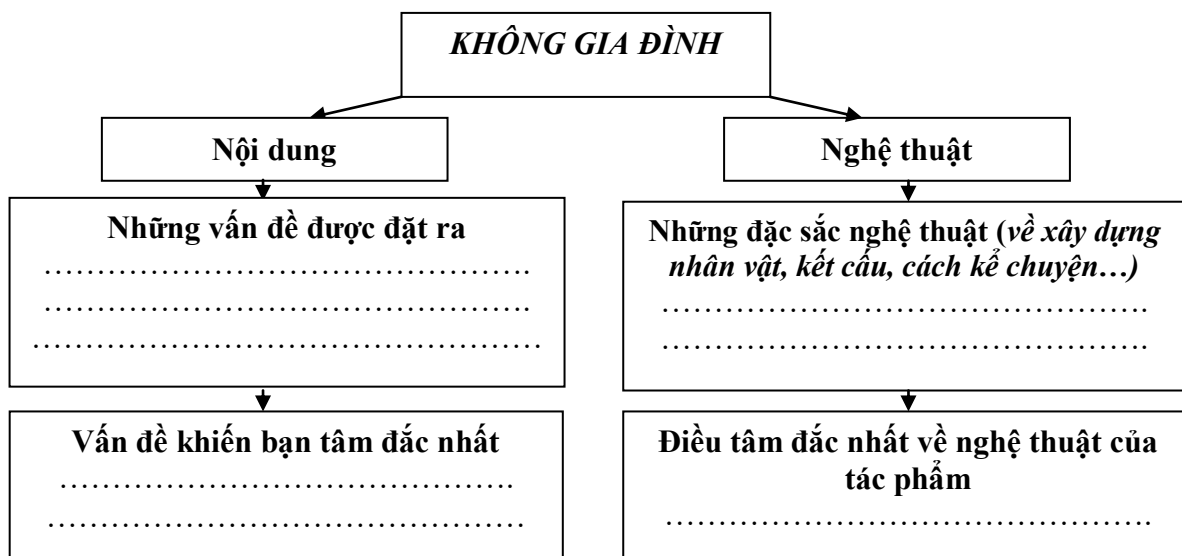
.....

* Mục đích xây dựng tình huống:
 Tình huống được đặt ra trong quá trình tìm hiểu về mảng thơ nông thôn của Trần Đăng Khoa, qua đó hỗ trợ SV trong việc lĩnh hội kiến thức về mảng thơ này, thấy được tài năng thơ của Trần Đăng Khoa và sự gắn bó với làng quê của ông.

(3) Bài học HEC-TO MA-LÔ VÀ TÁC PHẨM KHÔNG GIA ĐÌNH (Văn học nước ngoài trong chương trình Tiểu học)

* Tình huống:

Tìm hiểu về tác phẩm Không gia đình thông qua việc hoàn thành sơ đồ sau:

* Mục đích xây dựng tình huống:
 Tình huống được xây dựng để hướng dẫn người học hệ thống kiến

thức về tác phẩm *Không gia đình*, một tác phẩm khá dài và nhiều chi tiết, nhiều nhân vật, đồng thời tạo điều kiện

để SV thể hiện quan điểm của mình về nội dung, nghệ thuật của tác phẩm.

2.3.2. Cách tổ chức cho người học giải quyết các tình huống gợi vấn đề trong dạy học tác phẩm văn học

Bên cạnh khâu xây dựng tình huống gợi vấn đề cho người học giải quyết, GV cần phải có sự hỗ trợ, định hướng cho họ trong quá trình tiếp cận và xử lý các vấn đề, bởi từ chỗ tiếp cận tình huống được đặt ra đến chỗ phát hiện được bản chất vấn đề cần giải quyết là một bước khó, đòi hỏi nhiều kiến thức và kỹ năng đối với người học. GV cần phải quan sát hướng đi của người học ngay từ những bước đầu tiên này để có những hỗ trợ khi cần, đồng thời có cách tổ chức cho người học triển khai thực hiện nhiệm vụ học tập phù hợp để việc dạy học theo phương pháp này phát huy hiệu quả cao nhất.

Việc tổ chức xử lý các tình huống có thể được tiến hành với nhiều hình thức khác nhau, tương ứng với sự đa dạng, phong phú của các hình thức tổ chức dạy học:

- Thảo luận nhóm (nhóm 4 - 5, nhóm đôi tùy theo mức độ phức tạp của từng vấn đề).

- Trao đổi, tranh luận trong cả lớp.

- HS, SV độc lập suy nghĩ trước khi trao đổi với HS, SV khác...

Tùy theo từng vấn đề, GV có thể giao cho người học thực hiện nhiệm vụ học tập tại lớp hoặc giao việc để người học có điều kiện nghiên cứu, giải quyết vấn đề đặt ra ngoài giờ học trên lớp.

Bên cạnh đó, GV cũng cần chú ý đến việc kết hợp các kỹ thuật dạy học phát huy tính tích cực trong quá trình tổ chức giải quyết tình huống để giờ học

được sinh động, hào hứng hơn. Một số kỹ thuật dạy học đó là:

- *Kỹ thuật bể cá*: tổ chức cho một nhóm HS, SV ngồi giữa thảo luận, những HS, SV khác ngồi xung quanh ở vòng ngoài theo dõi, sau đó đưa ra nhận xét về việc thảo luận đó [1].

- *Kỹ thuật khăn trải bàn*: tổ chức cho người học làm việc nhóm, mỗi nhóm có một tờ giấy A0 như một chiếc khăn trải bàn. Mỗi cá nhân phụ trách một góc của “khăn trải bàn”, ghi ý kiến của riêng mình về vấn đề được đặt ra. Sau đó, cả nhóm cùng thống nhất và ghi ý kiến chung vào phần giữa của “chiếc khăn” [1].

- *Kỹ thuật phòng tranh*: tổ chức cho cá nhân/nhóm thể hiện ý tưởng xử lý vấn đề trên một tờ bìa và dán lên tường xung quanh phòng học. Cả lớp đi xem “triển lãm” và có ý kiến góp ý, bổ sung, sau đó cùng thống nhất phương án tốt nhất [1].

- *Kỹ thuật “Viết tích cực”*: Trong quá trình thuyết trình, GV ngừng lại đặt vấn đề và dành thời gian cho người học tự do viết câu trả lời, sau đó đại diện chia sẻ trước lớp. Thông qua những chia sẻ đó, các vấn đề của bài học sẽ được làm sáng tỏ hơn [1].

Việc tổ chức cho người học giải quyết vấn đề dù được tiến hành như thế nào cũng cần phải đảm bảo phát huy được sự tích cực, sáng tạo của họ trong quá trình học tập. Thông qua việc tự lực suy nghĩ hoặc làm việc nhóm, người học vừa chủ động trong việc lĩnh hội kiến thức vừa rèn luyện nhiều năng lực quan trọng như năng lực hợp tác, tự học... vô cùng cần thiết. Người GV phải thể hiện đúng vai trò chủ đạo của mình trong quá trình xây dựng tình

huống và chỉ nên đứng cạnh hỗ trợ người học trong quá trình họ xử lý vấn đề chứ không làm thay, không can thiệp quá nhiều vì điều đó sẽ làm giảm hiệu quả của phương pháp dạy học này.

3. Kết luận

Phương pháp phát hiện và giải quyết vấn đề là một trong những phương pháp dạy học có thể đáp ứng tốt yêu cầu của nhiệm vụ đổi mới dạy và học theo hướng hiện đại, định hướng phát triển năng lực của người học, phát huy sự chủ động, sáng tạo của họ trong việc độc lập tích lũy kiến thức và rèn luyện các kỹ năng. Tuy có nhiều ưu điểm song việc vận dụng phương pháp này trong dạy học nói chung và dạy học tác phẩm văn học nói riêng hiện nay vẫn chưa phát huy được hết vai trò của nó. Với bài viết này, chúng tôi đã đánh giá khá chi tiết về những ưu, nhược

điểm của việc dạy học văn theo phương pháp giải quyết vấn đề, đồng thời đề xuất những định hướng để việc vận dụng phương pháp này vào dạy học tác phẩm văn học được tốt hơn (trọng tâm ở cách xây dựng tình huống gợi vấn đề và cách tổ chức cho người học xử lý các tình huống đó). Thông qua quá trình thực nghiệm và đánh giá kết quả thực nghiệm, chúng tôi nhận thấy những hiệu quả nhất định của các đề xuất đã nêu ra. Có thể thấy, đây là một nghiên cứu khả thi và có thể ứng dụng rộng rãi vào trong dạy học tác phẩm văn học nói riêng và dạy học nói chung. Chúng tôi mong muốn nhận được những phản hồi từ quý đồng nghiệp để nghiên cứu này ngày một hoàn thiện hơn, qua đó đóng góp có hiệu quả cho việc dạy học theo hướng phát triển năng lực của người học hiện nay.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Huỳnh Văn Sơn – Nguyễn Kim Hồng – Nguyễn Thị Diễm My (2017), *Phương pháp dạy học phát triển năng lực học sinh phổ thông*, Nxb Đại học Sư phạm TP. Hồ Chí Minh
2. Nguyễn Văn Đệ – Nguyễn Thanh Hưng – Hoàng Thị Minh Phương (2016), *Giáo trình Lí luận dạy học đại học trong khoa học giáo dục*, Nxb Giáo dục Việt Nam, Hà Nội

APPLYING METHOD OF DETECTING AND SOLVING PROBLEMS IN TEACHING AND LEARNING LITERARY WORKS

ABSTRACT

Detecting and solving problems is one of the modern teaching and learning methods that contribute positively in developing learners' capacity. However, there is a short of application of this method in teaching and learning literary works - an important part of literature. This article will propose some ideas for the application of this method in order to effectively develop students' ability in detecting and solving problems in learning literary works.

Keywords: *Method of detecting and solving problem, literary*

(Received: 11/10/2019, Revised: 14/11/2019, Accepted for publication: 6/8/2020)